

ความปลอดภัยทางอาหาร : การแก้ไขปัญหาจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

นิยาม:

(๑) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (Good Agricultural Practice::GAP) หมายถึงมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่อันเป็นมาตรฐานกลางที่มีเนื้อหาสาระครอบคลุมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีในทุกขั้นตอนการผลิตที่ดำเนินการในระดับฟาร์มรวมถึงการผลิตในระดับเกษตรกรรายย่อย

(๒) สารเคมีทางการเกษตร ในที่นี้หมายถึงความเฉพาะสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หรือสารอารักขาพืช

สถานการณ์:

๑. ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เพราะประชากรกว่าร้อยละ ๓๘ ของประชากรทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรม^{๑๔} การเกษตรเป็นภาคการผลิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ ดังนั้นการกำหนดนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูประบบสารเคมี โดยการควบคุมกำกับการขึ้นทะเบียนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส มีความเข้มงวด และต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงการส่งเสริมการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชขั้นต้นเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุดิบที่ปลอดภัยในการนำไปประกอบเป็นอาหารจึงต้องกระทำโดยเร่งด่วน เนื่องด้วยประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารสำคัญของโลกที่สามารถผลิตอาหารได้หลากหลาย เพราะนอกจากผลิตได้ในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศแล้ว ยังส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศด้วย โดยประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรที่สำคัญของโลก มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยประมาณร้อยละ ๙ ต่อปี และมีสัดส่วนการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมต่อการส่งออกทั้งหมดประมาณร้อยละ ๒๓ ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด

๒. แม้สารเคมีทางการเกษตรจะมีประโยชน์ต่อการควบคุมการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชได้ระดับหนึ่ง แต่ก็มีความเป็นพิษโดยตัวสารเคมีเอง ประกอบกับการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องของตัวเกษตรกรผู้ใช้ และการใช้โดยปราศจากนโยบายและมาตรการกฎหมายที่ควบคุมเข้มงวด การส่งเสริมการขายโดยปราศจากความรับผิดชอบ จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพเกษตรกร ผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม และสังคม ตลอดจนสร้างความสูญเสียมหาศาลทางเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและยาว มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูงขึ้นทุกปี เนื่องจากเป็นปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ ในปี ๒๕๕๔ ประเทศไทยนำเข้าสารเคมีทางการเกษตร โดยเฉพาะสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชคิดเป็นปริมาณสารออกฤทธิ์ ๘๗,๖๑๙ ตัน มูลค่า ๒๒,๐๔๔ ล้านบาท จำแนกประเภทได้เป็นสารกำจัดแมลง ๑๐,๖๗๑ ตันของสารออกฤทธิ์ สารป้องกันกำจัดโรคพืช ๖,๔๘๐ ตันของสารออกฤทธิ์ สารกำจัดวัชพืช ๖๗,๖๐๘ ตันของสารออกฤทธิ์ และสารกำจัดศัตรูพืชอื่น ๆ ๒,๓๖๐ ตันของสารออกฤทธิ์^{๑๕} โดยถ้าเปรียบเทียบกับสัดส่วนการทำการ

^{๑๔} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๔๘

^{๑๕} สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร, ๒๕๕๕ (เข้าถึงได้ที่ http://www.doa.go.th/ard/images/stories/stat/stat_411.pdf)

เกษตรที่ใช้สารเคมีต่อการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรอินทรีย์พบว่าเกษตรกรในประเทศใช้สารเคมีในการผลิตเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๙๙ โดยทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรอินทรีย์ไม่ถึงร้อยละ ๑

๓. ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ซึ่งในปี ๒๕๓๗ มีการบังคับใช้ความตกลงด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measure: SPS) ที่กำหนดกติกาให้ประเทศต่างๆ ใช้มาตรการด้านมาตรฐานและความปลอดภัยอาหาร ควบคุมการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารเพื่อป้องกันการนำเข้าสินค้าที่มีการปนเปื้อน นอกจากนี้แล้วปัญหาด้านความปลอดภัยของอาหารและการแพร่กระจาย เช่น โรควัวบ้า และการปนเปื้อนเมลามีนในนม เป็นต้น ก็ทำให้ผู้ค้าต้องการสร้างความเชื่อมั่นในระบบความปลอดภัยของอาหารคือการใช้ระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงตั้งแต่ระดับฟาร์มผลิต การเก็บเกี่ยวรวบรวมผลผลิต การบรรจุและหีบห่อ การแปรรูป ต่อเนื่องไปจนถึงโต๊ะอาหาร (From Farm to Table) ทั้งนี้ในด้านของการผลิตที่ดี ณ แหล่งผลิตที่ฟาร์มนั้นได้มีหลักการและแนวทางโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization : FAO) และมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (Codex) เพื่อให้บุคคลทั่วไปใช้เป็นแนวทางจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีให้มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค (GAP) รวมถึงมีข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น อนุสัญญาโรคเตตราดิมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้าสำหรับสารเคมีอันตรายและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์บางชนิดในการค้าระหว่างประเทศ และอนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน

ความสำคัญของปัญหา:

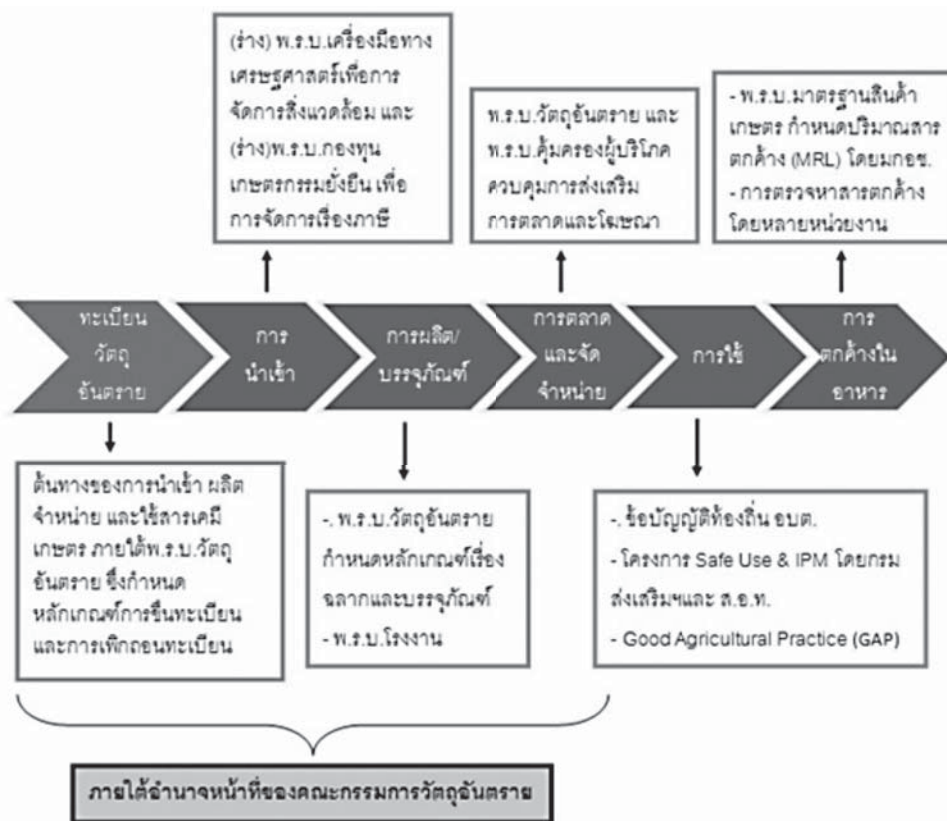
๔. แนวโน้มการนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรของประเทศไทยสูงขึ้นทุก ๆ ปี โดยในจำนวนนี้เป็นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ประเทศพัฒนาแล้วทั้งทางตะวันตก ตะวันออก และเพื่อนบ้านอาเซียนประกาศห้ามผลิต ห้ามใช้ และไม่ให้ขึ้นทะเบียนแล้ว คือ ๑) คาร์โบฟูราน - ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา จีน จาไมกา นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น ๒) เมโทมิล - สหราชอาณาจักร เยอรมนี ฟินแลนด์ กัมพูชา สิงคโปร์ มาเลเซีย ลาว และอินเดีย (บางสูตร) ๓) ไดโครโตฟอส - สหภาพยุโรป ไต้หวัน อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ ญี่ปุ่น มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และลาว และ ๔) อีพีเอ็น - สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ไต้หวัน กัมพูชา พม่า อินโดนีเซีย อินเดีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ บังคลาเทศ และลาว โดยสารเคมีทั้ง ๔ ชนิดนี้มีข้อพิสูจน์ยืนยันชัดเจนทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ว่าเป็นอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพ^{๑๖}

๕. กระบวนการขึ้นทะเบียนสารเคมีทางการเกษตรขาดประสิทธิภาพ เพราะตามหลักการแล้วก่อนมีการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพื่อนำมาจำหน่ายในตลาดได้นั้นจะต้องมีการขอขึ้นทะเบียนวัตถุอันตรายทางการเกษตร (แผนภาพที่ ๑) ซึ่งตามประกาศกรมวิชาการเกษตรเรื่องกำหนดรายละเอียด หลักเกณฑ์ และวิธีการขึ้นทะเบียนการออกใบสำคัญและการต่ออายุใบสำคัญการขึ้นทะเบียนวัตถุอันตรายที่กรมวิชาการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบ พ.ศ. ๒๕๕๒ ข้อ ๔ การขึ้นทะเบียนวัตถุอันตรายให้มี ๓ ขั้นตอน คือ การทดลองเบื้องต้น เพื่อทราบประสิทธิภาพ ข้อมูลพิษเฉียบพลันและพิษตกค้าง การทดลองใช้ชั่วคราวเพื่อสาธิตการใช้และทราบข้อมูลพิษระยะปานกลางและพิษเรื้อรัง และการประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อรับขึ้นทะเบียนวัตถุอันตราย เพื่อทราบประสิทธิภาพ ความปลอดภัยต่อมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และพิษเรื้อรังระยะยาว ๒ ปี ต่อสัตว์ทดลอง ซึ่งสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ๔ ชนิดข้างต้นมีข้อพิสูจน์ชัดว่า

^{๑๖} ข้อมูลโดยละเอียดว่าด้วยผลกระทบต่อด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ๔ ชนิด ใน <http://thaipan.org/>

เป็นอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพ ซึ่งตามพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๘ ได้ห้ามมิให้พนักงานเจ้าหน้าที่รับขึ้นทะเบียนวัตถุอันตราย ที่เมื่อนำมาใช้แล้วอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สิน หรือสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีวิธีตามปกติตามควรที่จะป้องกันได้ ในขณะที่ยังคงมีการอนุญาตให้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่นำเข้ามาก่อนหน้าวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๔ ซึ่งรวมถึงสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ๔ ชนิดข้างต้นสามารถขายได้ไปพลางก่อนอีก ๒ ปีที่นอกจากจะไม่เป็นตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการคุ้มครองสุขภาพของประชาชนแล้ว ยังอาจทำให้ไทยสูญเสียตลาดสินค้าเกษตรระหว่างประเทศด้วยการปนเปื้อนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเหล่านี้ในสินค้าเกษตรที่ส่งไปขายต่างประเทศเนื่องจากถูกตีกลับ

แผนภาพที่ ๑ เส้นทางการควบคุมสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตั้งแต่การขอขึ้นทะเบียนวัตถุอันตรายทางการเกษตร การนำเข้าหลังจากได้รับการขึ้นทะเบียน การผลิตและบรรจุภัณฑ์ การตลาดและจัดจำหน่าย การใช้ในแปลงเกษตรกร และการตกค้างในอาหาร

๖. นอกจากนี้ การบังคับใช้พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๑ ในมาตรา ๔ ที่กำหนดให้มีตัวแทนองค์กรสาธารณสุขประโยชน์และมีประสบการณ์การดำเนินงานด้านการคุ้มครองสุขภาพอนามัย ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ด้านการเกษตรกรรมยั่งยืน ด้านการจัดการปัญหาวัตถุอันตรายในท้องถิ่น หรือด้านสิ่งแวดล้อม เข้าไปเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการวัตถุอันตรายนั้น อาจดำเนินไปในทางขัดเจตนารมณ์ของกฎหมายที่เปิดกว้างกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม เนื่องจากมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าไปเป็นคณะกรรมการวัตถุอันตรายในฐานะตัวแทนขององค์กรสาธารณสุขประโยชน์จนอาจทำให้การพิจารณาต่าง ๆ ขาดธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และไม่คำนึงถึงการปกป้องคุ้มครองสุขภาพประชาชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเกิดผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ที่นำไปสู่ความสูญเสียทางสุขภาพของประชาชนได้

๗. ผลจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรในพืชผักผลไม้อาจตกค้างในผลผลิตและก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภคด้านสุขภาพและสะสมในสิ่งแวดล้อม โดยประเทศที่เจริญแล้วเช่นประเทศญี่ปุ่นหรือสหภาพยุโรปได้จัดทำและผลักดันกฎหมายเพื่อปกป้องผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนผู้บริโภคภายในประเทศของตนเพื่อให้ครอบคลุมและเพิ่มมาตรการบังคับใช้ให้เป็นรูปธรรม สำหรับประเทศไทยได้มีมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเรื่องสารพิษตกค้าง คือ ปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุด (Maximum Residue Limit: MRL) เป็นค่าหรือปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุดที่ยอมให้มีปะปนได้ในสินค้าเกษตรซึ่งมีผักและผลไม้ การกำหนดค่าดังกล่าวมีคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติเป็นผู้กำหนด มาตรฐานดังกล่าวยังคงเป็นมาตรฐานไม่บังคับและยังคงสับสนในระดับของผลกระทบต่อสุขภาพ เนื่องจากมีแนวคิดที่แตกต่างกันสองขั้วว่าไม่จำเป็นต้องใส่ใจหรือกังวลมากในกรณีเกษตรกรใช้สารเคมีเกษตรที่ไม่ถูกต้องหรือเมื่อเจอสารปนเปื้อนเกินเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เนื่องจากเป็นเพียงแค่ค่ากำหนดทางการค้าเท่านั้น เนื่องจากการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสามารถใช้สารเคมีทางการเกษตรได้และมีปัญหากับผักผลไม้ แต่ก็ยังคงพบปัญหาการปนเปื้อนในผลผลิตเนื่อง ๆ ความสับสนในข้อมูลและความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องสื่อสารให้แก่ผู้ปฏิบัติ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้บริโภคอย่างถูกต้องและทั่วถึง

๘. ความไม่ปลอดภัยทางอาหารของประเทศไทยแม้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน แต่ก็ยังไม่มีการจัดตั้งศูนย์กลางการแจ้งเตือนภัยด้านอาหารของประเทศไทยที่สามารถสื่อสารสาธารณะได้ทันสถานการณ์ ถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งระบบแจ้งเตือนภัยด้านอาหาร (Food Alert System of Thailand: FAST) ขึ้นในปี ๒๕๕๐ ซึ่งพัฒนามาจากระบบการแจ้งเตือนสินค้าและอาหารของสหภาพยุโรป (Rapid Alert System for Food and Feed: RASFF) แต่ในการดำเนินงานก็เป็นการแจ้งเตือนไปยังหน่วยงานเครือข่ายให้ทราบเป็นข้อมูลหรือขอความร่วมมือในการดำเนินการแก้ไขป้องกันอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคที่กำกับดูแลเท่านั้น ยังคงขาดการสื่อสารสู่สาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักและทางเลือกในการบริโภคเพื่อจะสามารถหลีกเลี่ยงอาหารที่ถูกแจ้งเตือนว่าอันตรายที่วางจำหน่ายอยู่ในตลาดได้ทันทั่วถึง ที่สำคัญ FAST ยังขาดการบูรณาการจากภาคส่วนสังคมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเกษตรกรและผู้บริโภค

๙. แม้ว่ารัฐบาลจะดำเนินการประกาศใช้นโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมี แต่ก็ยังเป็นกฎหมายที่ออกโดยภาพรวมที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายกระทรวงโดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงกลาโหม เช่น พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้น อีกทั้งสารเคมีทางการเกษตรชนิดหนึ่ง ๆ อาจนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพียงการเกษตรอย่างเดียวได้ ส่งผลให้การควบคุมการนำมาใช้เพื่อการเกษตรหรือการห้ามใช้ไม่สามารถปฏิบัติได้โดยทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เช่น สารแลนเทนที่มีฤทธิ์ในการกำจัดปลวกสำหรับนำมาใช้ในบ้าน แต่เกษตรกรกลับนำสารเคมีเหล่านี้ไปใช้กำจัดแมลงในแปลง หรือไกลโซเฟสซึ่งเป็นสารเคมีกำจัดวัชพืชที่มีชื่อทางการค้าประมาณ ๑,๐๐๐ ชื่อ จนสร้างความสับสนแก่เกษตรกรกระทั่งนำไปสู่ความเสี่ยงจากการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องปลอดภัย

ผลกระทบ

๑๐. ผลกระทบทางสุขภาพจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรมีความรุนแรงมาก เพราะแม้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร โดยเฉพาะสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ ได้ออกมาตรฐานการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP) ในสินค้ารายชนิดโดยเป็นมาตรฐานสมัครใจ แต่เมื่อมีกรณีสินค้าเกษตรที่ส่งออกไม่ปลอดภัยเพราะพบการตกค้างของสารเคมีทางการเกษตร กรมวิชาการเกษตรก็ได้ออกประกาศบังคับให้ผู้ส่งออกสินค้าดังกล่าวต้องแสดงใบรับรองว่าได้สินค้ามาจากแปลงปลูกที่ได้รับการรับรอง

แล้วเท่านั้น ขณะที่ผู้บริโภคไทยกลับยังคงเสี่ยงสูงมากที่จะได้รับผลกระทบทางสุขภาพจากการบริโภคผักผลไม้ที่มีสารเคมีทางการเกษตรตกค้างต่อไป ดังผลการสำรวจผักยอดนิยมในหมู่ผู้บริโภค ๗ ชนิด คือ กะหล่ำปลี คะน้า ถั่วฝักยาว ผักกาดขาว ผักบุ้งจีน ผักชี และพริกจินดา ที่ขายในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ตลาดสด และรถเร่ของเขตกรุงเทพมหานครที่พบปริมาณสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างเกินมาตรฐานของสหภาพยุโรปถึงร้อยละ ๔๐ โดยในจำนวนนี้คือคาร์โบฟูราน เมโทมิล ไดโครโตฟอส และอีพีเอ็น^{๑๗} ขณะที่ผลสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ก็พบว่าผักสดในกรุงเทพฯและปริมณฑล ๓๕๙ ตัวอย่างมีอัตราการพบสารเคมีกำจัดศัตรูพืชร้ายแรงตกค้างในผักที่มีเครื่องหมายปลอดสารพิษและผักที่ไม่มีเครื่องหมายร้อยละ ๕๑.๘ และ ๖๓.๗ ตามลำดับ นอกจากนี้ผลการตรวจเลือดในเกษตรกรก็พบว่าร้อยละ ๔๐ มีสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเลือดในระดับที่เสี่ยงและไม่ปลอดภัย เช่นเดียวกับผลตรวจในปี ๒๕๔๐ ของสำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม ที่พบว่ามีเกษตรกรมีผลตรวจเลือดอยู่ในเกณฑ์ไม่ปลอดภัยและเสี่ยงต่อการเกิดพิษอันเนื่องมาจากใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชสูงถึงร้อยละ ๑๖.๓๕ หรือ ๘๘,๙๒๖ คนจากจำนวน ๕๖๓,๓๕๓ คน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยในปี ๒๕๕๔ ผลการสุ่มตรวจพบมีเกษตรกรถึงร้อยละ ๓๘ ที่มีความเสี่ยงทางสุขภาพดังกล่าวด้วย^{๑๘}

๑๑. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร อยู่ในระดับอันตรายร้ายแรง เนื่องจากมีการผลิตและการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เป็นอันตรายและมีความเป็นพิษสูงซึ่งตกค้างอยู่ในสิ่งแวดล้อมเป็นเวลานาน ดังที่กรมควบคุมมลพิษได้ดำเนินการติดตามตรวจสอบการตกค้างของสารเคมีทางการเกษตรในสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำฝางในปี ๒๕๔๕-๒๕๔๗ พบว่ามีการตกค้างของสารเคมีทางการเกษตร ถึงแม้ไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน ด้านกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขก็รายงานการตรวจพบสารเคมีทางการเกษตรในแหล่งน้ำผิวดินในปี ๒๕๔๗ โดยพบว่ามีสารเอ็นโดซัลแฟนตกค้างในตัวอย่างแม่น้ำเจ้าพระยาและน้ำประปาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และในปี ๒๕๔๘ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้รายงานการตรวจพบสารเคมีทางการเกษตรในกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตและคาร์บาเมตในตัวอย่างดิน อากาศ และแหล่งน้ำผิวดินบริเวณลุ่มน้ำฝาง ถึงแม้ความเข้มข้นของสารเคมีที่ตรวจพบทั้งหมดไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน

มาตรการทางกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง:

๑๒. แม้ว่าภาครัฐจะมีการประกาศใช้นโยบายและแผน กฎหมายและกฎระเบียบด้านการจัดการสารเคมีมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ ๑) นโยบายและแผนแม่บทของการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙ ที่ประกอบด้วยยุทธศาสตร์สำคัญ ๓ ด้าน คือ การควบคุมและจัดการวัตถุอันตรายทางการเกษตรครบวงจร การวิจัยพัฒนาเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ และการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีด้านสารป้องกันการกำจัดศัตรูพืช ๒) ยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๕๖ ซึ่งมุ่งสนับสนุนผู้ผลิตเข้าสู่ระบบมาตรฐานด้านความปลอดภัย ๔) แผนยุทธศาสตร์การจัดการสารเคมีแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔ ซึ่งมุ่งพัฒนาระบบบริหารการจัดการสารเคมี การลดความเสี่ยงอันตรายจากสารเคมีด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรม และการส่งเสริมความปลอดภัยและบทบาทประชาชนในการจัดการสารเคมี และแผนจัดการมลพิษ พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ ที่มุ่งสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการมลพิษของประเทศ รวมทั้งมีกฎหมายเพื่อการควบคุมและกำกับดูแลด้านการจัดการสารเคมี ได้แก่ พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.๒๕๓๕

^{๑๗} ข้อมูลเพิ่มเติมในรายงานผลการตรวจผักในกรุงเทพมหานคร ได้ที่ <http://www.thaipan.org/node/362>

^{๑๘} สถิติโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมประจำปี ๒๕๕๔, สำนักโรคจากการประกอบอาชีพ กระทรวงสาธารณสุข

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่ทว่าการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายเหล่านี้ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอจะสร้างความปลอดภัยในอาหารได้

๑๓. ถึงแม้ว่าเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๒ คณะรัฐมนตรีจะมีมติเห็นชอบข้อเสนอนโยบายการจัดการสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเพื่อลดผลกระทบต่อสุขภาพตามที่คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติเสนอ ทว่าหลักการสำคัญที่ให้คณะกรรมการวัตถุอันตรายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุอันตราย และให้มีการควบคุมการโฆษณาและขายตรงวัตถุอันตรายทางการเกษตร ก็ยังไม่มี การบังคับใช้ ในขณะที่แนวโน้มการนำเข้าและใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลับเพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี ทั้ง ๆ ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น ต่างขานรับนโยบายนี้แล้ว

๑๔. การบริหารจัดการวิกฤตความปลอดภัยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรโดยไม่ผลักภาระด้านมลพิษให้สังคมไทยแบกรับนั้น กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้เสนอแผนการจัดการมลพิษ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ซึ่งคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้วเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕ โดยให้มีการจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมจากสารเคมีทางการเกษตรตามระดับความรุนแรงของสารพิษของผลิตภัณฑ์เพื่อลดการใช้สารเคมี และให้ผู้ผลิตและผู้นำเข้าสารเคมีทางการเกษตรเพื่อการจำหน่ายต้องวางหลักประกันทางการเงินเพื่อใช้เป็นกองทุนในการกำจัดทำลายสารเคมีทางการเกษตรคงค้าง/เสื่อมสภาพ การฟื้นฟูในกรณีเกิดอุบัติเหตุจากสารเคมี และการชดเชยค่าเสียหายในกรณีเกิดผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและสิ่งแวดล้อม

๑๕. การรณรงค์ให้เกษตรกรปฏิบัติตาม GAP และการให้ความรู้ด้านการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ถูกต้องนั้น ภาคเอกชนได้ปรับตัวมาก่อนหน้านี้แล้วเพื่อให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญด้านสุขภาพ ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อม โดยได้ออกมาตรฐานเอกชน ThaiGAP ที่มีความปลอดภัยเทียบเท่ากับมาตรฐานสากล (GLOBALGAP) เพื่อนำไปส่งเสริมให้ผลผลิตปลอดภัย ได้เริ่มใช้มาตรฐาน ThaiGAP กับพืชผักผลไม้สดซึ่งถือเป็นอาหารพื้นฐานที่สำคัญ โดยมาตรฐานดังกล่าวครอบคลุมระบบการบริหารและจัดการความเสี่ยงในการผลิตอย่างครบวงจร ตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การวิเคราะห์และเตรียมดิน การชลประทาน การให้ปุ๋ย การจัดการศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวกระทั่งผลผลิตออกจากฟาร์มมีการจดบันทึกระหว่างปฏิบัติงาน พร้อมวิธีที่มีประสิทธิภาพในการตรวจสอบย้อนกลับและเรียกคืนสินค้า โดยได้มีการนำมาตรฐาน ThaiGAP ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อปี ๒๕๕๕ โดยสมาคมผู้ค้าปลีกเป็นผู้ผลักดัน เพื่อให้เป็นกลไกหนึ่งในการเริ่มต้นสร้างความปลอดภัยในผักและผลไม้สดด้วยระบบการบริหารจัดการที่มีความชัดเจน โปร่งใส และสามารถขยายผลได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ถึงแม้ว่าระบบและกลไกการขับเคลื่อน ThaiGAP จะเป็นมาตรการสมัครใจ แต่ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าอย่างยั่งยืนได้ด้วยเพราะเป็นการนำกระบวนการและกลไกที่มีอยู่แล้วของภาคเอกชนมาปฏิบัติได้ทันที ยิ่งขยายผลให้ทั่วถึงและเป็นรูปธรรมยิ่งส่งผลดีต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยในการเป็นครัวโลก (Kitchen of the World) ด้วย เพราะเป็นการสร้างความมั่นใจในคุณภาพและความปลอดภัยในสินค้าเกษตรของไทยกับตลาดคู่ค้าและผู้บริโภค เนื่องจากปริมาณรวมของผักผลไม้สดที่หมุนเวียนในระบบกลุ่มค้าปลีก โดยเฉพาะซูเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้าต่างๆ มีสัดส่วนมูลค่าถึงร้อยละ ๗๕ ของปริมาณทั้งหมดในประเทศ

๑๖. การสร้างมาตรการความปลอดภัยทางอาหารจากการปนเปื้อนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่มีประสิทธิภาพ นอกเหนือไปจากการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด การเพิ่มเติมกลไกด้านภาษีและการคลังเพื่อให้ผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้รับผิดชอบ (Polluter Pays Principle: PPP) การควบคุมการโฆษณาและส่งเสริมการขายสารเคมีกำจัด

ศัตรูพืชที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการกำกับกำกับการขึ้นทะเบียนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เข้มงวดและเปิดกว้างให้ประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรและผู้บริโภคเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องดำเนินการส่งเสริมให้การจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP) เป็นภาคบังคับทางกฎหมายเพื่อขจัดปัญหาอาหารไม่ปลอดภัย และใช้มาตรฐานคุณภาพของคนไทย (ThaiGAP) ซึ่งเป็นมาตรฐานภาคสมัครใจ โดยทั้งหมดนี้เพื่อให้กระบวนการผลิตอาหารตลอดห่วงโซ่การผลิตปลอดภัย เกษตรกรและผู้บริโภคตลอดจนผลผลิตในตลาดค้าปลีกในประเทศมีความปลอดภัยเช่นเดียวกับตลาดส่งออก การสร้างระบบความรับผิดชอบต่อด้านความปลอดภัยในการผลิตและจำหน่ายผักผลไม้สดตลอดห่วงโซ่อาหารโดยใช้มาตรฐาน GAP เป็นกลไกขั้นพื้นฐานเพื่อขยายผลทั่วประเทศ โดยเริ่มต้นจากระบบค้าปลีกในประเทศ การนำเข้าและผลิตในประเทศก่อน ใช้กลไกการขับเคลื่อนที่มีอยู่แล้วของภาคเอกชน โดยสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย ร่วมกับเครือข่ายสมาคมค้าปลีกแห่งประเทศไทย โดยมีภาครัฐและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ส่งเสริมความรู้และการพัฒนาบุคลากรตลอดห่วงโซ่การผลิตและจำหน่าย จะทำให้เกษตรกรผู้ผลิตสามารถใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดศัตรูพืชได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนผลผลิตที่ได้ก็เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศเพราะมีความปลอดภัยไร้สารพิษ

ประเด็นพิจารณาของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ:

ขอให้สมัชชาสุขภาพแห่งชาติพิจารณาเอกสารสมัชชาสุขภาพ ๕ / ร่างมติ ๘